

Deri El Sanatlarında Farklı Bir Yaklaşım: Khokhloma Tekniği

A Different Approach to Leather Crafts: Khokhloma Technique

ÖZET

Dünya üzerindeki her toplum buldukları coğrafyanın özelliklerine göre kültürlerini şekillendirmekte ve sanat anlayışlarını oluşturmaktadır. Günümüzde ulaşım ve iletişim imkânlarının artmasıyla farklı kültürler eskiden olduğundan çok daha hızlı bir biçimde birbirini etkileyebilmektedir. Bu nedenle günümüzde farklı kültürlere ait öğelerin sanatçılar tarafından bir araya getirilip sentezlendiği bilinmektedir. Niteliksel olarak birbirlerinden oldukça farklı olsa da tarihsel süreç içerisinde Türk ve Rus kültürünün sürekli etkileşim içinde olduğu söylenebilir. Bu nedenle araştırma kapsamına alınan bu çalışmada amaç, Rus halk sanatlarına ait Khokhloma tekniğinin Türk kültüründe deri sanatı içindeki kullanımını ve Antonina Kadyrova isimli sanatçının bu teknik ile yapmış olduğu eserlerini incelemektir. Çalışmada ilk olarak Khokhloma tekniğinin Rus kültüründeki yeri, kökeni, uygulama alanları ve uygulama basamakları ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. İkinci olarak ise Khokhloma tekniğini kullanan bir sanatçının sanat portresi oluşturulmuş ve sanatçının Khokhloma tekniği ile süslediği deriden üretilmiş farklı eserleri malzeme, renk, boya ve desen açısından incelenmiştir. Araştırmanın bulguları Rus ve Türk halk sanatlarının özellikleri dikkate alınarak karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rus Halk Sanatı, El Sanatları, Deri, Khokhloma.

ABSTRACT

Every society in the world shapes their cultures according to the characteristics of the geography they are in and creates their understanding of art. Today, with the increase in transportation and communication opportunities, different cultures can affect each other much faster than in the past. For this reason, it is known that elements of different cultures are brought together and synthesized by artists today. Although they are qualitatively quite different from each other, it can be said that Turkish and Russian cultures are in constant interaction throughout the historical process. Therefore, the aim of the study is; The aim is to examine the use of Khokhloma technique, which is frequently used for surface painting in Russian folk arts, for decoration on the surfaces of leather materials, which are frequently used in Turkish culture, and to analyze the works of an artist made with this technique in different contexts. In order to achieve this aim, first of all, the place of Khokhloma technique in Russian culture, its origin, application areas and application steps are explained in detail. Secondly, an art portrait of an artist using the Khokhloma technique was created, and different works of art made of leather, which the artist decorated with the Khokhloma technique, were examined in terms of material, paint, color and pattern. The findings of the research were discussed comparatively, taking into account the characteristics of Russian and Turkish folk arts.

Keywords: Russian Folk Art, Hand Craft, Leather, Khokhloma

GİRİŞ

Toplumların yaşam şekli iklim gibi coğrafi özelliklerin yanı sıra inanış, gelenek ve töre gibi soyut unsurların etkisi altındadır. Bu etkinin yaşam şekilleri üzerinde oluşturduğu farklılık zaman içerisinde toplumun genel tutum ve davranışlarının temelini oluşturduğu bilinmektedir. Dolayısıyla genel olarak toplumsal tutum ve davranış biçimleri kültürlenme aracılığı ile nesilden nesile aktarılırken kimi zaman da usta-çırak ilişkisi ile toplumun kendine özgü estetik anlayışıyla ortaya çıkmaktadır.

Bu sürecin halk sanatlarının temelini oluşturduğu söylenebilir. Her bölgenin kendine has coğrafi ve sosyolojik özellikleri gereği ortaya çıkan halk sanatı örnekleri de farklılaşabilmektedir. Ancak günümüz dünyasında artan iletişim olanakları ile birlikte küreselleşmenin de etkisiyle farklı coğrafyalarda ortaya çıkan kültürel öğeler hızlı bir şekilde etkileşime girmektedir. Diğer bir ifadeyle halk sanatları, dolayısıyla el sanatları ortaya çıktığı coğrafyadan farklı olarak diğer kültürlerle ilişkileri sonucu değişime uğrayarak gelişmektedir.

Bir kültürde ortaya çıkan el sanatları oldukça çeşitlidir ve o toplumun sosyal, ekonomik, dini inanç, sanatsal yetenek ve duyarlılığının iç içe geçmiş birçok katmanını yansıtır. Halk el sanatlarıyla ilgili bazı eski tarihli

Melda Özdemir¹ 
Gülşen Bayrakdar² 

How to Cite This Article

Özdemir, M. & Bayrakdar, G. (2023). “Deri El Sanatlarında Farklı Bir Yaklaşım: Khokhloma Tekniği” *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:110; pp:6600-6610. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.69232>

Arrival: 04 February 2023
Published: 30 April 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Bölümü, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0002-7087-5561

² Öğr. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Meslek Yüksekokulu, El sanatları Bölümü, Samsun, Türkiye. ORCID: 0009-0004-7313-922X

çalışmalar, işlevi olan nesnelere olabildiğince yüksek estetik kaygı ile üretmeye yönelik toplumsal ve bireysel çabanın varlığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla hem üreticilerin hem de tüketicilerin ortak bir kültürün ortaya çıkardığı benzer inanç ve uygulamalara sahip olduğu ve karşılıklı bir denge içerisinde el sanatlarının geliştiği savunulmaktadır (Hilton, 1995: 13). Çünkü özellikle geleneksel el sanatlarının, öncelikle insanın ihtiyaçlarına göre şekillenen, halkın kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere çevresinde bulunduğu olanaklardan yararlanarak oluşturulan bir üretim tarzı olduğu ifade edilmektedir (Karabaşa, 2013: 2). Türkiye'nin coğrafi konumu göz önünde bulundurulduğunda Asya ve Avrupa arasından doğal bir köprü görevi görmesi gereği pek çok kültürün geçiş yolu konumundadır; bu nedenle geçmişten günümüze farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış, bu durum Türkiye'de el sanatlarının çok zengin bir geçmişe sahip olmasını sağlamıştır (Doğanöz, 1994: 127). Dolayısıyla Türkiye'de pek çok farklı kültürün el sanatlarına ilişkin unsurlarına rastlamak mümkündür. Günümüzde ise sosyal medya uygulamaları başta olmak üzere pek çok iletişim aracı coğrafi olarak uzaklığın anlamını yitirmesine sebep olmuş ve Dünya'nın birbirinden farklı yerlerinde olan insanların ve toplumların kültürel olarak birbirini etkilemesini kolaylaştırmıştır. Bu çalışmada birbirini etkileme olasılığı oldukça yüksek olan iki ülkenin el sanatlarına yer verilmiş; Rus Halk sanatından bir örnek olan Khokhloma ile Türk Halk sanatının önemli bir parçası olan dericilik bir arada ele alınmış ve açıklanmıştır.

Rus halk sanatı üzerine yapılan araştırmalar, bazı görsel imgelerin ve kalıpların diğer kültürlerle benzer şekilde geçmişten gelen gelenek ve inançlara dayandığını, yerel tarihsel deneyimlerle ve bireyin çevresine göstermiş olduğu tepkileri yansıttığını göstermektedir (Hilton, 1995: 13). Dolayısıyla, halk gelenekleri ve kültürü Rus stiline temelini oluşturmaktadır. Rus tarzının ifade örnekleri arasında Kazakovtelkari metal işleri, Gzhel resmi, Vologda danteli, palekh, ahşap oymacılığı, kemik oymacılığı, nakış, dokuma ve baskı, oyuncaklar, matruşkalar ve Khokhloma yer almaktadır (Соломина ve Корягина, 2021: 344; Pronin ve Pronin, 1975: 7).

Khokhloma, neredeyse üç yüz yıldan daha eskiye dayanan bir Rus Halk Sanatıdır ve "Hok-lo-ma" olarak telaffuz edilir (Razina, Cherkasova ve Kantsedikas, 1990: 23; Gordon, 2000:111). Khokhloma bir boyama tekniği olmakla birlikte Rusya'da daha çok ahşap boyama tekniği olarak kullanılmaktadır (Шатрова, 2022: 1; Soloviova ve Marder, 1993: 15). Özellikle Rusya'da Volga'nın doğusunda kerestenin bol olması nedeniyle ahşap işçiliğine çok sık rastlandığı (Razina, Cherkasova ve Kantsedikas, 1990: 23; Gordon, 2000: 111) ve Nizhny Novgorod Eyaletindeki Semyonov şehrinde ahşap oymacılığı oldukça yaygın olduğu belirtilmektedir (Sentance ve Sentance, 2009: 120; Soloviova ve Marder, 1993: 15). Bölgede kırsalda yaşayan zanaatkarlar ahşap oyma ve boyama teknikleri ile çeşitli ürünlere dönüştürmekte; kızaklar, yaylar, kamışlar, dokuma tezgâhları ve ev eşyaları gibi ticari değeri olan ürünlerin bölgede yapıldığı bilinmektedir (Yemelyanova, 1980: 7). Bu bölgede 18. Yüzyılda, yerel zanaatkarlar bu ürünlerini satabilmek için bir ticaret merkezi kurmuş (Sentance ve Sentance, 2009: 120), Khokhloma isminde ki bu ticaret merkezi aynı zamanda ahşap boyama tekniğine de ismini vermiştir. Devam eden süreçte Khokhloma 19. yüzyılın sonlarına doğru genel olarak Rusya'nın en önemli el sanatları endüstrilerinden birine dönüşmüş (Razina, Cherkasova ve Kantsedikas, 1990: 23) ve Rusya'da 20. Yüzyıla doğru Khokhloma popülerlik kazanmış ve önemli halk sanatlarından biri haline gelmiştir (Соломина ve Корягина, 2021: 346), Khokhloma tekniği ile boyanmış ahşap kâseler, kaşıklar, kadehler, tabaklar ve özel günlerde sofraları süsleyen diğer mutfak eşyaları sıklıkla üretilmiştir (Sentance ve Sentance, 2009: 120). Çoğunlukla altın ya da siyah zemin üzerine çiçek ve yaprak tasvirleri ile stilize kuş ve hayvan figürleri yer alır. Buna "alev" boyama denir. Yerel halk "Khokhlomanın toprak bir tabak ve tahta bir kaşıkla başladığını söylemektedir." Zamanla eşyalar çeşitlenmiş ve Khokhloma ustaları vazoları, çocuk mobilyalarını ve diğer ahşap nesnelere süslemeye başlamıştır (Maslov, 1960: 83). Khokhloma tekniğini daha iyi anlamak için uygulama aşamaları, kullanılan renkler ve resmedilen desenlerin incelenmesi gerekmektedir.

Khokhloma bir boyama tekniği olarak farklı uygulama basamaklarından oluşmaktadır. İlk olarak ahşap parça üretilir ve fırında kurutulur. Daha sonra, ahşap parçaya oldukça ince bir kil astar tabakası uygulanır. Kil astar kurduğunda, yapışkan hale getirmek için ürüne üç kat yağ sürülür ve ürün toz alüminyum ile kalaylanır. Kalaylama işleminden sonra ürün bir kez daha fırında kurutulur; bu işlem parça üzerine gümüş bir yüzeyin oluşmasını sağlar. En son aşamada ise desen uygulanır; deseni oluşturan boyanın kalıcılığını sağlamak için son olarak cila uygulanır ve boyanmayan alanlar "altın" rengini alır (Gordon, 2000: 111). Karakteristik altın rengi, bu son aşamada, eşya fırında en yüksek sıcaklıkta tutulduğunda ortaya çıkar. 90°C'ye kadar çıkabilmektedir (Razina, Cherkasova ve Kantsedikas, 1990: 23). Genel olarak boyama sürecinin tamamlanması iki ila dört ay arasında değişmektedir (Gordon, 2000: 111). Bu işlemler sonucunda ahşap, seramiğin özelliklerini kazanır sıcak yiyeceklere maruz kaldığında bile bozulmayan bir ürün elde edilir (Шатрова, 2022: 1).

Boya, Khokhloma tekniğini farklı kılan en önemli unsurlardan biridir. Boyamada yağlı boya kullanılmaktadır. Zemin de tercih edilen ana renkler kırmızı ve siyah kullanılırken, deseni süslemek için yüzeyde kahverengi, farklı açık yeşil tonları ve sarı deseni canlandırmak için tercih edilen renkler arasındadır (Емельянова, 2009: 12).

Khokhlomada desenlerin rengi duygusal bir anlam taşımaktadır (Соломина, ve Корягина, 2021: 346). Boyamada kullanılan baskın renkler tipik olarak manastır kaplarını süslemek için kullanılan kırmızı, altın ve siyah renklerdir. Bu renklerin aynı zamanda yüklendiği bazı anlamlar vardır; zinober kırmızısı güzelliği, altın ruhani ışığı ve siyah ise insan ruhunu kötülükten arındırma mücadelesini temsil eder (Sentance ve Sentance, 2009: 120). Renklerle birlikte ortaya çıkan desenlerde benzer şekilde kendini tekrar eden belli motifler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Khokhloma'nın teknik özelliklerinin yanı sıra ürünlerin üzerinde yer alan motiflerinde tekniğe has bazı özellikleri vardır. Öncelikle desenlerin çiçekler, meyveler ve düz geometrik şekillerden oluştuğu söylenebilir. Çiçekler ve çilek kümeleri, otlar ve altın renginde dallarla iç içe geçerek ahşap yüzeyler üzerinde ölçülü veya gösterişli şekilde yer alır (Yemelyanova, 1980: 6). Bu desenlerin ortalarında ise kuşlar ve balıklar yer almaktadır. Ayrıca çiçeklerle karıştırılmış kırmızı meyveler, böğürtlen salkımları, ahududu ve çavdar başaklarından oluşan süslemelere de rastlanmaktadır (Avon Coffrant, 1991: 22). Dolayısıyla doğa ile ilişkili motiflerin baskın olduğu görülmektedir. Kullanılan renkler gibi desenlerin de bazı anlamları olduğundan söz edilebilir, özellikle yaprak, ahududu ve çilek motifleri bereketli yaz günlerini çağrıştırmak için resmedilir (Sentance ve Sentance, 2009:120). Khokhloma tekniğinde tercih edilen boyanın ve motifin yanı sıra boyamada kullanılan fırçalarda oldukça önemlidir. Boyama yaparken hem ince bir çizgi çizebilmek için, hem de kalın bir leke oluşturabilmek için fırçalar sincap kuyruğundan yapılırdı (Емельянова, 2009: 12).



Görsel 1: Fırça (Irina De Vicente, 2023)

Basılı kaynaklarda Khokhloma, kullanılan boyanın rengi ve tercih edilen motiflere göre türlere ayrılmaktadır: Bunlar (Дидковская, Трофимов ve Смирнова, 2022: 29) açıkladığı gibi,

- 1.Bitkisel Khokhloma: (elmalı çim süsleme), mavi zemin üzerine boyanmış bir tabak olan seramik resmine kompozisyonel bir benzerlik vardır.
- 2.Kudrina Khokhloma: ince siyah yazıtlı ve az sayıda renk kaydı olan veya hiç olmayan altın bir arka plan (arka plan resmi) ile ayırt edilir.
- 3.Karışık Teknik Khokhloma: orta kısım mutlaka geometrik unsurlarla boyanır, bunların anlamları Hıristiyan Rus'u anımsatır (karedeki haç, daire, güneş işaretleri, meşe yaprakları ve eski Rusya'da meşenin en kutsal ağaç olarak kabul edildiğini göstermektedir). Çoğunlukla çimenle çerçevelenmiş geometrik süsleme, eski adıyla (zencefilli çörek ve saz) altın bir arka plana sahiptir (9. yüzyılda Mezopotamya'da toprak kaplar üzerine yapılan parşömen resimleriyle kompozisyon benzerliği vardır).
- 4.Arka Plana Sahip Khokhloma: Kırmızı, yeşil, beyaz, sarı, turuncu ve kahverengi gibi farklı renk kombinasyonları ile boyanan çimen, çiçek süsleri ve çilek gibi meyvelerle süslü bitkiler, farklı renklerde boyanmış arka planlar ve altın resimler içermektedir

Bu eski endüstri 16. yüzyıldan beri varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle Khokhloma süslemelerinin tasarımları Antik Rus süslemelerine kadar uzanan birçok unsur içermektedir (Soloviova, 1997: 12).

Rusya'da Khokhloma tekniği çoğunlukla ahşap üzerine yapılmıştır, ahşabın yanı sıra deri, seramik, metal, plastik, taş ve kumaş üzerine boyanmış örneklerde yer almaktadır. Otlardan yapılmış bir Khokhloma bordürünü, zarif yapraklı bir meyveyi; bir saat kordonunda, deri bir çantada, ayakkabılarda, botlarda, metal bir mutfak eşyasında görmek mümkündür (Величко, 2018: 219).

Rusya'da orta çağın sonlarında, tüfek kabzaları, hançerler, kılıç kılıfları ve eyerlerdeki metal ya da kabartmalı deri plakalarda parşömenler ve çiçek desenleri popüler süslemeler arasında yer almaktaydı. Benzer çiçek desenleri kadife eyer örtülerinde de altın ipekle işlenirken mücevherlerle süsleniyordu. Bir Rus beyefendisi için giysileri kadar at takımları da oldukça önemlidir. Genellikle eyerler tahtadan yapılırken, bazen altın bazen de iyi dikilmiş safir dersinden kumaşla kaplanmaktaydı (Rice, 1949: 113).

İlk insanlar hayvanları evcilleştirerek derilerinden faydalanırken deri ve deri işleme gündelik hayatın bir parçası olmuştur. İlk insanlar taş ve ağaçtan sonra deri kullanılmaya başlamıştır. Organik bir ürün olan deri, bireylerin duygu, düşünce, estetik ve yaratıcılığını ortaya çıkarmak ve farklı alanlarda sanatsal ürünler oluşturmak için kullandığı bir hammaddedir (Koyuncu Okca ve Koizhaiganova, 2014: 994).

İnsanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahip olan deri, ilk çağlarda insanların örtünme ve barınma ihtiyaçlarının yanı sıra insanları çevre şartlarına karşı koymak amacıyla ortaya çıkmıştır. Geçmiş dönemlerde insanların örtünme ihtiyaçlarını karşılayan deri, ilk giysi ve zırh olarak kullanılırken aynı zamanda insanların çıplak vücudunu da tabiat şartlarından korumuştur. Derinin tüketim malzemesi ve günlük hayatta kullanılmasından süsleme sanatlarında yer alan bir unsura dönüşmesi, derinin farklı alanlarda sanatsal ve estetik kullanım imkânlarının artmasına neden olmuştur (Özdemir, 2007: 67, Kartal ve Tozun, 2022: 561).

Eskiden kendine has özellikleri barındıran deri ürünlerin yanı sıra günümüzde de deriden yapılan ürünler insanların yaşadığı mekândan, günlük kullanım eşyasına ve giyimine kadar her alana girmiştir. Bunlar çanta, kemer, duvar panosu, ofis malzemeleri gibi aksesuar dışında işlevsel eşya olarak, saat, şişe, bardak zarfı, vazo, abajur, tabak, mask, heykel hem ofis hem de ev dekorasyonuna uygun örneklerdir (Özdemir ve Kayabaşı, 2007: 15). Günümüzde deriden yapılan ürün çeşidi ve sayısı oldukça fazladır. Farklı yüzey süsleme teknikleri ile yapılan deri ürünlerini ele aldığımızda çok uzun bir liste yazmak mümkündür. Deriden yapılmış ürünlerin farklı alanlarda kullanımı ve geniş çalışma alanlarını içerdiği bilinmektedir. Bu alanların her biri hem birçok kişiye iş imkânı olması hem de ülkemizin tanıtımı açısından büyük öneme sahiptir (Harmancıoğlu ve Dikmelik, 1993: 3).

Son yıllarda sanatçıların deriyi tercih etme sebeplerinin arasında derinin sağlam ve dayanıklı bir malzeme olması, yumuşaklığından dolayı kolay şekil alabilmesi ve kullanışlı olması açısından deri ürünler gittikçe önem kazanırken büyük ilgi görmektedir (Arıtan, 2008: 121; Özdemir, Odabaşı ve Eken, 2018: 1207).

İnsanların ilk çağlardan itibaren farklı malzemeleri bir araya getirmesi, deri ürünlerinin çeşitlenmesine ve farklı deri yüzey süsleme tekniklerinin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Geçmişten günümüze önemi hızla artan süslemeli deri ürünler hayatımızın farklı alanlarında kullanılmaya devam etmektedir. Deri yüzey süsleme; boyama, baskı, oyma (katı), aplike, keserek işleme, yakma, ıslatarak şekil verme, kakma (gömme), dikiş ve işleme vb. gibi teknikler kullanılmaktadır (Özdemir ve Kayabaşı, 2007: 99).

El sanatı çerçevesinde üretilen deri yüzey süsleme tekniklerinden biri olan boyamada kullanılan boya çeşitleri arasında anilin, akrilik, kumaş, deri ve çiçek boya yer almaktadır. Genellikle büyük baş hayvan derilerinden elde edilen kösele ve çeşitlerine boyama uygulaması yapılmaktadır. Sektörde toz halinde satılan bu boyalar; deri üzerinde kalıcılık sağlar. Anilin boya, etil alkol ile açılarak istenilen deriye uygulanırken, deri, kumaş ve çiçek boya da ispirto ya da su ile karıştırılarak hazırlanmaktadır. Bu boyaların dışında kullanım alanlarına göre guaj boya da tercih edilirken, sprey boyalarda püskürtme yöntemi ile deri üzerine uygulanmaktadır (Özdemir ve Kayabaşı, 2007: 140).

Deriden yapılmak istenilen her türlü üründe boyama tekniği kullanılmaktadır. Bu çalışmada da Antonina Kadyrova isimli Rus sanatçının deri yüzey süsleme tekniklerinden biri olan Khokhloma boyama tekniği ile boyanmış çalışmaları incelenmiştir.



Görsel 2: Khokhloma tekniği ile deri çizme (Величко, 2018: 219), **Görsel 3:** Khokhloma tekniği ile boyanmış ahşap semaver <https://www.russianamericancompany.com/khokhloma-tray/>, **Görsel 4:** Khokhloma tekniği ile boyanmış ahşap tepsi <https://www.russianamericancompany.com/samovar-khokhloma/>, **Görsel 5:** Khokhloma tekniği ile boyanmış ahşap kaşık <https://www.therussianstore.com/two-khokhloma-spoons-set.html>

Antonina Kadyrova ve Örnek Çalışmaları



Görsel 6: Antonina Kadyrova (Antonina Kadyrova, 2022).

Antonina Kadyrova, 1981 yılında Yuzno-Sakhalinsk'te (Rusya) sanat ve estetiğe önem veren bir aile içerisinde dünyaya gelmiş, 18 yaşında seyahat etmeye başlamış ve 2 yılın sonunda İspanya'ya gelmiştir. Şu an İspanya'nın Vigo şehrinde yaşamaktadır. Antonina, çocukken Rus Halk korosunda şarkı söylemiş, gitar çalmış ve bale yapmış ayrıca müzik ve resim alanında eğitim veren farklı okullarda görsel sanatlar eğitimi almıştır. Daha sonra Tasarım ve Moda okulunda eğitim almış ve sıra dışı kıyafetler tasarlama ve dikmeyi uğraşı edinmiştir. Antonina, 2014 yılında Vigo Sanat ve El Sanatları Okulu'nda deri el sanatları kursunu tamamlamış ve ek olarak farklı deri zanaatkarları ile çalışmıştır. Nelson Gómez Callejas (Kolombiya), Jim Linnel (ABD), Tim Swainson (Yeni Zelanda), Michael Nadeau (Madrid, İspanya), Juan J García gibi zanaatkarlar ile deri sanatçılarının birçok ustalık sınıflarına ve konferanslarına katılmıştır. Antonina'yı farklı kılan özelliği ise genellikle Rus halk sanatı olan ahşap boyama tekniği Khokhlomayı deri ile birleştirmesidir. Sanatçının deri yüzeyleri Khokhloma ile süslediği pek çok eseri vardır. Antonina günümüzde, kendi atölyesinde deri el sanatları konusunda yüz yüze ve online eğitimler vermeye devam etmektedir.

Çalışmada yer alan görseller sanatçı ile iletişime geçilerek mail aracılığı ile elde edilmiştir.

Örnek Çalışmalar



Görsel 7: Deri Tabak (Antonina Kadyrova, 2022).

2022 yılında kalıplanarak dana derisinden yapılmış olan yuvarlak formu tabak, 18.5 cm genişlik ve 5 cm yükseklikten oluşmaktadır. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel motifler kırmızı-siyah-altın ve yeşil renkler ile boyanmıştır. Tabağın iç kısmına yapraklardan, kıvrım dallardan ve meyvelerden kompozisyon oluşturulmuş, tabağın dış kısmına ise etrafını saracak biçimde kıvrım dallar, yapraklar ve küçük çiçekler stilize edilmiştir. Tabağın kenar kısmı elde dikilerek, zımparalanmış, perdahlanmış son olarak da siyah ile boyanarak tamamlanmıştır.



Görsel 8: Deri çanta "Phoenix" (Antonina Kadyrova, 2022).

2019 yılında dana derisinden yapılmış olan yuvarlak formlu çanta, 20 cm genişlik, 20 cm yükseklik ve 7 cm derinlikten oluşmaktadır. Örgülü yuvarlak forma sahip olan sap kısmı da 11 cm'dir. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel ve hayvansal motifler, kırmızı-siyah-altın ve yeşil renkler ile boyanmıştır. Çantanın ön kısmına Anka kuşu, yapraklar, çiçekler ve meyvelerden kompozisyon oluşturulmuş, kabartmalı teknik kullanılarak motifler stilize edilmiştir. Çanta toplamda 7 parçadan oluşmaktadır. Çantanın ön ve arka parçasını birbirine bağlayan körük mevcuttur. Çantada hem uzun sap hem de kısa örgülü yuvarlak sap kullanılmıştır.



Görsel 9: Deri çanta (Antonina Kadyrova, 2022).

2016 yılında dana derisinden yapılmış olan dikdörtgen formlu çanta, kapaklı ahşap bir şeker kutusundan esinlenilmiş olup, 32cm genişlik, 25 cm yükseklik ve 15 cm derinlikten oluşmaktadır. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel motifler, kırmızı-sarı-siyah-altın ve yeşil renkler ile boyanmıştır. Çantanın ön kısmında kıvrım dallar ile birbirine bağlanan karanfil motifinin yanı sıra yapraklar ve çeşitli meyvelerden kompozisyon oluşturulmuş, kabartmalı teknik kullanılarak motifler stilize edilmiştir. Çanta sap kısmı ile beraber 5 parçadan oluşmaktadır. Çantanın alt kısmında ön ve arka parçayı birbirine bağlayan körük mevcuttur. Çantada örgülü sap kullanılmıştır. Ön ve arka parçayı birbirine bağlayan kenar dikişleri ve ön parçada yer alan büzgüler Meksika dikişi ile yapılmıştır. Çantanın kapak kısmında ahşap kulp kullanılırken alt kısmında ise çanta tabanı ayağı kullanılmıştır.



Görsel 10: Deri Yaka "Tsarina" (Antonina Kadyrova, 2022).

2021 yılında at derisinden yapılmış olan dikdörtgen formlu kolye, 19 cm genişlik ve 53 cm uzunluktan oluşmaktadır. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel ve hayvansal motifler, kırmızı-altın ve siyah renkler ile boyanmıştır. Kolyenin boyun kısmında tavus kuşu, yapraklar ve meyvelerden kompozisyon oluşturulmuş, kabartmalı teknik kullanılarak motifler stilize edilmiştir. Kolyenin kenarları elde dikilmiş olup, bir kenarına kırmızı, altın rengi ve siyah ipliklerle dokuma yapılmıştır.



Görsel 11: Deri Maske (Antonina Kadyrova, 2022).

2022 yılında kalıplanarak dana derisinden yapılmış olan dikdörtgen formlu deri maske, 20 cm genişlik ve 10 cm yükseklikten oluşmaktadır. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel motifler, kırmızı-

altın ve siyah renkler ile boyanmıştır. Maskenin göz ve kulak kısımlarında bezemeler mevcuttur. Yan kısımlara iki küçük delik açılarak kurdele eklenmiştir. Çalışmanın siyah zemini oluşturan kısmı craft ile dövülerek maskenin kenarları perdahlanarak tamamlanmıştır.



Görsel 12: Vaska Deri Kemer (Antonina Kadyrova, 2022).

2017 yılında dana derisinden yapılmış olan dikdörtgen formlu kemer, firfir genişliği 10 cm, firfir uzunluğu 87 cm ve bel hattı 105 cm'den oluşmaktadır. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel ve hayvansal motifler, kırmızı-altın-yeşil ve siyah renkler ile boyanmıştır. Kemerin firfir kısmında, masal kuşları kırmızı üvez dallarının üzerine tünemiş olup, yapraklar, kıvrım dallar ve çeşitli meyveler kabartmalı teknik kullanılarak motifler stilize edilmiştir. Metal zimbalarla iki ayrı parçayı birbirine bağlayan kemer, firfir ve bel kısmı olmak üzere 2 parçadan oluşur. Kemerin bel hattına dikilmiş olan geniş firfir Vaska olarak tanımlanır.



Görsel 13: Deri çanta (Antonina Kadyrova, 2022).

2017 yılında dana derisinden yapılmış olan silindirik formlu çanta, 20 cm genişlik, 18 cm yükseklik ve 13 cm derinlikten oluşmaktadır. Örgülü yuvarlak forma sahip olan sap kısmı da 74 cm'dir. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel ve hayvansal motifler, kırmızı-siyah-altın ve yeşil renkler ile boyanmıştır. Çantanın ön kısmına masal kuşu, yapraklar, çiçekler ve meyvelerden kompozisyon oluşturulmuş, kabartmalı teknik kullanılarak motifler stilize edilmiştir. Çanta toplamda 7 parçadan oluşmaktadır. Çantada örgülü sap kullanılmıştır. Kenar kısımlarında da örgü kullanılmıştır. Çantanın ön ve arka parçasını birbirine bağlayan körük mevcuttur. Ön ve arka parçayı dikdörtgen formlu pirinç çanta klipsi birbirine bağlar.



Görsel 14: Deri kâse "Svarog" (Antonina Kadyrova, 2022).

2023 yılında kalıplanarak dana derisinden yapılmış olan yuvarlak formlu kâse, 18 cm genişlik ve 4,5 cm yükseklikten oluşmaktadır. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel motifler kırmızı-sarı-siyah-altın ve yeşil renkler ile boyanmıştır. Kâsenin iç kısmına merkezden mandala tarzında simetrik kompozisyon oluşturulmuş, tabağın dış kısmına ise yeşil zemin üzerine tabağın etrafını saracak biçimde mandala

uygulaması yapılmıştır. Kâsenin kenar kısmı zımparalanarak, perdahlanmış son olarak da altın ile boyanarak tamamlanmıştır. Desen tasarımı İrina De Vicente'ye aittir.



Görsel 15: Deri kemer (Antonina Kadyrova, 2022).

2022 yılında at derisinden yapılmış olan dikdörtgen formlu kemer, arka genişliği 7 cm, uzunluğu 92 cm ve ön genişliği de 17 cm'den oluşmaktadır. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel ve hayvansal motifler, kırmızı-altın ve siyah renkler ile boyanmıştır. Kemerin bir parçasında, masal kuşu ve yapraklar kabartmalı teknik kullanılarak motifler stilize edilmiştir. Kemer tokasının yer aldığı ince bir parça ve motifin yer aldığı parça olmak üzere 2 parçadan oluşmaktadır. Kemerin kenarları elde dikilmiş olup, zımparalanarak, kenarları perdahlanarak tamamlanmıştır.



Görsel 16: Deri çanta "Love is (Antonina Kadyrova, 2022).

2021 yılında dana derisinden yapılmış olan dikdörtgen formlu çanta, 32 cm genişlik, 13 cm yükseklik ve 5 cm derinlikten oluşmaktadır. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel motifler, kırmızı-siyah-altın-beyaz-sarı ve yeşil renkler ile boyanmıştır. Çantanın ön kısmına kıvrım dallar, yapraklar, çiçekler ve meyvelerden kompozisyon oluşturulmuş, kabartmalı teknik kullanılarak motifler stilize edilmiştir. Çantanın ön yüzü craft ile dövülerek motifler öne çıkmıştır. Çanta toplamda 3 parçadan oluşmaktadır. Çantanın ön ve arka parçasını birbirine bağlayan körük mevcuttur. Çantanın kenarları elde dikilmiş olup, zımparalanarak, kenarları perdahlanarak tamamlanmıştır. Çantanın son aşamasında pirinç bir toka ve zincir kullanılmıştır. Çantanın kenarları elde dikilmiş olup, zımparalanarak, kenarları perdahlanarak tamamlanmıştır. Desen tasarımı İrina De Vicente'ye aittir.



Görsel 17: Deri çanta (Antonina Kadyrova, 2022).

2020 yılında dana derisinden yapılmış olan dikdörtgen formlu çanta, 20 cm genişlik, 13 cm yükseklik ve 4 cm derinlikten oluşmaktadır. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel motifler, kırmızı-siyah-altın-beyaz-sarı ve yeşil renkler ile boyanmıştır. Çantanın ön kısmına kıvrım dallar, yapraklar, çiçekler ve meyvelerden kompozisyon oluşturulmuş, kabartmalı teknik kullanılarak motifler stilize edilmiştir. Çantanın ön yüzü craft ile dövülerek motifler öne çıkmıştır. Çanta kişiye özel yapılmış olup, bitkisel motiflerin arasında kişinin

baş harfleri yer almaktadır. Çanta toplamda 3 parçadan oluşmaktadır. Çantanın ön ve arka parçasını birbirine bağlayan köruk mevcuttur. Çantanın son aşamasında pirinç bir toka ve zincir kullanılmıştır. Çantanın kenarları elde dikilmiş olup, zımparalanarak, kenarları perdahlanarak tamamlanmıştır.



Görsel 18: Duvar panosu "Aslan" (Antonina Kadyrova, 2022).

2019 yılında dana derisinden yapılmış olan dikdörtgen duvar panosu, 21 cm genişlik, 30 cm uzunluktan oluşmaktadır. Rus boyama stili olan Khokhloma tekniği ile yapılmış olup, bitkisel ve hayvansal motifler, kırmızı-siyah-altın-beyaz-sarı ve yeşil renkler ile boyanmıştır. Duvar panosunda aslan motifinin içerisine dallar, yapraklar, çiçekler ve çeşitli meyvelerden kompozisyon oluşturulmuş, kabartmalı teknik kullanılarak motifler stilize edilmiştir. Çalışmanın siyah zemini oluşturan kısmı craft ile dövülmüştür. Panonun kenarları perdahlanarak tamamlanmıştır.

Tartışma

Çalışmada, Rus halk sanatında önemli bir yeri olan Khokhloma tekniği ve kullanım alanları ayrıntılı olarak açıklanmış, deri yüzeylerde kullanımı örnek bir sanatçı üzerinden incelenmiştir. Bu bağlamda bu çalışma literatüre bazı katkılar sunmaktadır. İlk olarak, Rus kültüründe Khokhlomanın bir boyama tekniği olarak sıklıkla ahşap yüzeylerde kullanılması ve işlevsel uygunluk sağladığı için tabak, kaşık ve kâse gibi ahşaptan üretilmiş mutfak gereçlerini boyamak için tercih edildiği (Yemelyanova, 1980: 5) görülmüştür. Her ne kadar bu çalışmanın konusu ahşap süslemeciliği olmasa da kısaca iki kültür arasında bu konuyla ilgili bir karşılaştırma yapılabilir; Türk kültüründe de geçmişte özellikle kırsal yaşam alanlarında ahşap mutfak gereçlerinin genellikle kullanıldığı bilinmektedir. Ancak Türk kültüründe beslenme sürecinde kullanılan ahşap malzemelerin boyanmasının tercih edilmediği, sadece İç Anadolu ve Ege bölgelerinde bir el çalgısı olarak eğlence amaçlı kullanılan şimşir kaşıkların boyamalar ile süslendiği söylenebilir (Koca ve Uğurlu, 2008: 124). İki kültür arasında ortaya çıkan bu fark toplumların genel inanışları, tutumları ve özelliklerinden kaynaklanmış olabilir. Türk kültüründe dinin de etkisiyle birlikte yiyeceklere saygı gösterilmesi gerektiği yaygın bir tutumdur ve bu nedenle sofralar her anlamda kargaşadan/gösterişten uzak durulan zaman dilimleridir (Çerikan, 2009: 482). Bu nedenle kaşıkların sadece eğlence amacıyla kullanılması durumunda süslenilmesi toplumun bu tutumundan kaynaklanmış olabilir. Dolayısıyla kültürel farklılıklara göre süsleme amacıyla boyanan yüzeylerin ve nesnelerin farklılaştığı söylenebilir. Örneğin deri Türk kültüründe işleve dönük ürün tasarlama için kullanılan önemli bir hammadDEDİR. Deri ürünler boyama, dokuma, dövme gibi yöntemlerle estetik nitelik kazandırılması yaygın uygulamalardır.

Çalışmanın ikinci katkısı, Khokhloma tekniği ile boyanan yüzeylerde gözlenen desenlerin belirlenmesidir. İncelenen eserlerde yapraklar, kıvrım dallar, karanfil motifi, çeşitli meyve formları ve masal kuşları kullanılmıştır. Rus halk sanatını araştırdığımızda bu motiflerin geçmişten günümüze taşındığını görmekteyiz. Genellikle, kıvrımlı dallar arasında yapraklar, çilek, ahududu ve kırmızı meyvelerle birlikte kompozisyon oluşturulmuştur (Yemelyanova, 1980: 6). Rus coğrafyasında, çilek, ahududu gibi kırmızı meyveler bereketi ve yaz günlerini çağrıştırdığı için (Sentance ve Sentance, 2009: 120) sanatçının birçok çalışmasında bu motifleri eserlere yansırken, Türk coğrafyasında ise nar, üzüm ve incir vb. meyveler bereketi ve hayat ağacını sembolü olarak geçmişten günümüze gelen süslemeler arasında yer almaktadır (Gültekin, 2008: 9). Bu durum bize coğrafyanın sanat üzerinde ki etkisini bir kez daha göstermektedir.

Ayrıca, çalışmada incelenen eserlerin estetik değeri olduğu kadar işlevsel yönlerinin de olduğu görülmekte; estetik açıdan renk ve kompozisyon özellikleri, bitkisel ve hayvansal motiflerini içermektedir. İşlevsel olarak ise her bir ürünün günlük hayatta bir ihtiyacı karşılamaya yönelik tasarlandığı görülmektedir. Bu durum aslında 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında tüm dünyada el sanatlarında ortaya çıkan tasarım mı-işlev mi sorularına bir yanıt oluşturmaktadır (Lyton, 1982: 10; Bulat, Bulat ve Aydın, 2014: 106). Dolayısıyla incelenen eserler özelinde ne estetiğin işlevin önüne geçtiği ne de işlevin estetiğin önüne geçtiği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada Khokhloma tekniği ile yapılan 5 adet deri çanta, 2 adet deri kemer, 1 adet deri tabak, 1 adet deri kâse, 1 adet deri duvar panosu, 1 adet deri kolye ve 1 adet deri maske ve toplamda 12 adet eser incelenmiştir.

Bilindiği üzere Khokhloma tekniği ahşap üzerine uygulandığında ürünün fırınlanması gerekmekte ve bu fırınlama sonucunda altın rengi elde edilmektedir. Ahşaptaki fırınlama deri ürünlerde mümkün olmadığı için bu teknik deri üzerine akrilik boyalar ile doğrudan uygulanmaktadır. Sonuç olarak, sanatçı, eserlerinde khokhloma tekniğinde kullanılan motif, renk ve kompozisyon özellikleri gibi unsurlara yer vererek deri sanatına yeni bir bakış açısı kazandırdığı söylenebilir.

Basılı kaynaklar ve bulgular ışığında el sanatlarına ilişkin teorik ve uygulamaya yönelik bazı çıkarımlardan bahsedilebilir.

- ✓ El sanatları eserlerinin sadece kişisel bir üretim olarak değil kültür ile ilişkilendirilerek incelenmesi alanın kuramsal alt yapısını derinleştirecektir.
- ✓ Kültürler arası karşılaştırmalar yoluyla el sanatlarının incelenmesi sanat ve toplum ilişkisinin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir.
- ✓ Farklı kültürlerde benzer hammaddelerin kullanıldığı ürünlerin tasarım ve teknik bağlamlarda karşılaştırılması el sanatları alanına farklı bakış açılarının kazandırılmasını sağlayabilir.
- ✓ Köklü bir geçmişe sahip olan ve günümüzde unutulmaya yüz tutmuş olan deri el sanatlarını ulusal ve uluslararası alanda tanıtmak ve gelecek nesillere aktarabilmek için sanatsal ve bilimsel çalışmalar artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Arıtan, A. S. (2008). "Türk Deri İşlemciliği Bağlamında Türk Cild Sanatı", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 38, 121-136.

Avon Coffrant, F. (1991). Manuel Pratique De La Peinture Sur Bois, Celiv, Paris.

Bowater, M. (1991). Collecting Russian Art & Antiques. Hippocrene Books, New York.

Bulat, S.; Bulat, M. & Aydın, B. (2014). "Bauhause Tasarım Okulu". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18(1), 105-120.

Çerikan, F. U. (2019). "Türk Ailesinde Sofra Adabı, Denizli Örneği ve İşlevselliği". Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi, 8(1), 481-511.

Doğanöz, G. (1994). "Geleneksel El Sanatlarının Piyasa Etüdü": Kamu ve Özel Kuruluşlarla Ortaöğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunlar Sempozyumu Bildirileri, 18-20 Kasım 1992. İzmir. 127-145 Ankara.

Gordon, C. (2000). Painting Tiny Treasures, Nort Ligt Books, Ohio. China.

Gültekin, R. E. (2008). "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi". Electronic Turkish Studies, 3(5). 9-31.

Harmancıoğlu, M. & Dikmelik, Y. (1993). Ham Deri, Yapısı Bileşimi Özellikleri, Sepici Şirketler Topluluğu Kültür Hizmeti, Özen Ofset, İzmir.

Hilton, A. (1995). Russian Folk Art, Indiana University Press, United States of America.

Karabaşa, S. (2013). "Ekolojizmin Ortak Paydasında Geleneksel El Sanatları, Yeşil Tekstil ve Yavaş Moda (Sultan Sazlığı Örneği)", Akdeniz Sanat, 4(8), 1-3.

Kartal, M. & Tozun, H. (2022). "Osmanlı Deri Cilt Sanatı ve Sahtiyan-Meşin Kullanımı", Journal Of Humanities And Tourism Research, 12(3), 541-559.

Koca, S. K. & Uğurlu, S. (2008). "Yeni Şehirden Taraklı'ya Kaşıkçılık". Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 1(1), 122-127.

Koyuncu Okça, A. & Koızhaıganova, M. (2014). "Deri Halı Üretimi ve Bakımı". Electronic Turkish Studies, 9(2), 993-1007.

Lynton, N. (1982). Modern Sanatın Öyküsü. Remzi Kitapevi. İstanbul.

Maslov, Y. (1960). Russian Federation (Çev. David Skvirsky), Foreign Languages Publishing House, Moscow.



- Özdemir, M. & Kayabaşı, N. (2007). Geçmişten Günümüze Dericilik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özdemir, M. (2007). “Türk Kültüründe Dericilik Sanatı”, Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 20, 66-82.
- Özdemir, M.; Odabaşı, E. & Eken, Y. (2018). “Deri Yüzey Süslemede Kullanılan Aplike Tekniği”. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 7(50), 1235-1242.
- Pronin A. ve Pronin B. (1975). Russian Folk Arts, Thomas Yoseloff Ltd, In The United States Of America.
- Razina, T.; Cherkasova, N. & Kantsedikas, A. (1990). Folk Art in The Soviet Union, (Çev. Ruslan Smirnov), Harry N. Abrams; Leningrad: Aurora Art Publishers. New York.
- Rice, T. T. (1949). Russian Art, West Drayton, Middlesex, Penguin Books. Britain.
- Sentance, B. & Sentance, P. (2009). Craft Traditions Of The World: Locally Made Globally Inspiring, Thames and Hudson, London.
- Soloviova L. & Marder M. (1993). Russian Matryoshka, Interbook, Moscow
- Yemelyanova, T. (1980). Khokhloma Folk Painting, (Çev. Rosemary Svetlichny), Leningrad Auro Art Published.
- Величко, Н.К. (2018). Русская Роспись, Техника. Приемы. Изделия: Энциклопедия, Издательство Хоббитека, Москва.
- Дидковская, И. В, Трофимов, Ю. А, & Смирнова, Н. Б. (2022). “Наследие России: Хохлома”. In Научное Сообщество Студентов: Проблемы Художественного И Музыкального Образования (Pr. 24-31).
- Емельянова, Т. (2009). Хохломская роспись, Нижний Новгород, Литера, Russian.
- Соломина, И. Ю. & Корягина, Е. Д. (2021). “Русский Стиль В Интерьере: На Примере” Искусства Хохломы, In Современные Социально-Экономические И Правовые Проблемы Развития Российской Федерации (Pr. 343-351).
- Шатрова, А. А. (2022). “Особенности Курской Хохломы”, Духовный Путь Земли Курской: Литература, Язык, История, Культура: Материалы Региональной Студенческой Научно-Исследовательской Площадки, Курск, Курский Государственный Университет, 153-156.
- <https://www.russianamericancompany.com/samovar-khokhloma/> 29.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- <https://www.russianamericancompany.com/khokhloma-tray/> 29.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- <https://www.therussianstore.com/two-khokhloma-spoons-set.html> 03.02.2023 tarihinde alınmıştır.